

Лука ХАЈДУКОВИЋ

ТРИ ЛИКА СТИХОТВОРЕНИЈА О ДАВИДУ НЕРАНЦИЋУ

(Додатак 1)

Добро је знано да су многи Срби који су током 18. века ступили у службу Руског царства стекли славу на бојном пољу, да су неки од њих у новом отачеству доспели до највиших војних чинова, домогли се знатне друштвене моћи и великог богатства. Познато је да је извештан број тих «уроженца сербских» одавно добио место у историографији, као и да им историчари нашега времена поклањају пажњу. Међутим, са изузетком познатих официра – ликова у делима Симеона и Александра Пишчевића односно Милоша Црњанског, мало се зна да је неколицина тих славом овенчаних Срба, поданика Руске империје, постала и предмет списатељског стварања. Тако је, рецимо, Симеон (Неранџић) Зорић још за живота понео улогу и литерарног јунака¹, а лик Јована Шевића је пре неколико година ушао у украјинску књижевност². Још је занимљивија чињеница да неке од књижевних творевина инспирисаних животом Срба заслужних за експанзију Русије у 18. и 19. веку и данас изазивају радозналост истраживача. Међу њих спадају и стихови чији се настанак везује за настојање Давида Неранџића да постане господар Црне Горе. Покушаћемо да у светлу нових сазнања размотримо њихова три лика у којима су стигли до нас.

Стихови које разматрамо угледали су светлост дана 1891. године, без наслова, на руском језику, у оквиру дуже студије Марка Драговића *Русија и Црна Гора 1780–1790*³. Драговић их је нашао у Државном архиву у Потрограду међу списима

¹ Име Симеона Зорића срећемо у записима угледних Срба који су га посетили у Шклову: Доситеј, Герасим Зелић, Сава Текелија. О њему је оставио трага и Александар Пишчевић у мемоарима *Мој живот (1764–1805)*, издање Матице српске и Српско-украјинског друштва, Нови Сад, 2003. У књизи Алексеја Везилића *Краткоје написаније о спокојној жизни* (1788) песма *О својствах рода сербскога помиње Зорића*. Народна песма *Песн о храбрости витеза Симеона Зорича* опева подвиге овога јунака у рату Русије против Турске, његово тамновање у Цариграду и почаст којом га је узвисила Катарина II (Светозар Матић: *Једна стара народна песма из Срема*, Гласник историјског друштва у Новом Саду, књ. VIII, св. 3, 1935, 447–450).

² Александар Устенко је објавио повест *Генерал Шевич* (2000) и роман *Горячая степь* (2003) у којима је Јован Шевић главни јунак.

³ Марко Драговић: *Русија и Црна Гора 1780–1790*, Гласник српског ученог друштва, књ. 72, 1891, 248–250.

Софронија Марковића-Југовића. Унео их је у свој рад уз писмо – као његов саставни део – које је 1785. Марковић упутио кнезу Григорију Александровичу Потемкину. Наиме, аутору писма стихови су били доказ, «аргумент више» у оптуживању црногорског владике Петра Петровића I, који се тада налазио у посети Русији, односно у разоткривању намере Давида Неранцића, рођеног брата Симеона Зорића, да се уз помоћ Руске царевине домогне власти над Црном Гором. Када се има на уму чињеница да је и Софроније Марковић, својевремено капетан у руској војсци, «влекушчиј своју породу от древних књазеј Југовичев», како се представљао, такође предлагао руском двору ослобађање Српства и обнову српске државе под заштитом и поданством Русије⁴ – а све са циљем да заседне на црногорски престо – изречена констатација добија пуно објашњење.

Ево шта о стихотворенију каже Драговић: «При овој записци Југовићевој нашао сам један одломак од пјесме коју он додаје своме писму као пјесму спјевану на случај Неранцићевог крунисања. Да то није ништа друго до рђав пријевод из неке српске народне пјесме виђеће читалац из исте. Ја ћу (је) овђе привести од ријечи до ријечи како сам је нашао у оригиналу, без пријевода, јер не заслужује да се преводи будући ће је сваки и овако разумјети».⁵

Наводимо «одломак од пјесме» како га је објавио Марко Драговић.

«Еще заря не взошла
 Ни Деница лице показала
 Возъкрычала фея съ высокой горы
 И взываетъ къ сербской равной долинѣ:
 Веселись равная сербская земля,
 Которая уже издавна невесела
 У тебя цвѣтъ процвѣталъ
 И около себя садъ освѣтилъ
 Отъ (нерандже) Померанцева древа племенита
 Дивна грудь (паха) и неспѣсива
 И его ясной зорѣ подарила
 А заря его Денницѣ сказала:
 О Денница моя содружница!
 Вотъ цвѣтъ наша надежда,
 Который прогонитъ турковъ за горы
 И паки прогонитъ за соленное море,
 И возметъ отъ турокъ крыло
 Которое себскихъ цареи было.
 Какъ это услышали сербскіе витязи

⁴ О плановима Софронија Марковића-Југовића о обнови српске државе видети: Славко Гавриловић, *План Софронија Југовића о српско-руској сарадњи 1804*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. IX, 1966, 87–92; Радош Љушић, *Историја српске државности. Књига 2, Србија и Црна Гора*, Нови Сад : Српска академија наука и уметности, огранак – «Беседа», 2001, 23–24.

⁵ Марко Драговић, н. д., 248.

Воеводи, герои и князья,
Вскочивъ на ноги храбрые
Ухватились за ружье длинное
Закрычали и Бога вспомнили
Возъиграли и пѣть начали:
Когда намъ заря покажется
И откуда солнце возсіяетъ
И померанца листве свое расширитъ,
Гласомъ поютъ и руками плещутъ,
Веселятся и радуютъ ожидая его встрѣтить
Съ распущенными шелковыми знаменами,
И такъ станутъ ему говорить
И всѣ его велегласно поздравятъ:
Хорошо и благо пріѣхала наша надежда
Сяйно солнце лучшее Деницы;
Много времени какъ мы бѣдные вздыхаемъ,
Воздыхая на небо взирали
И молили Бога великаго,
Что бъ намъ послать отъ рода когонибудь
Отъ коего бы насъ огрѣяло солнце
И избавило изъ Турецкой темницы
И возобновилъ бы Дворецъ Неманича,
Который теперъ у Отмановича;
Что бы выжегъ мечети и мунари
Возобновилъ бы церкви и олтари;
Дѣвицы хороводъ играли
И такъ пѣсни свои воспѣвали
И въ пѣсняхъ своихъ говорили:
Солнце наше не скрой свое блистаніе
Но осіяй братьевъ своихъ сквозь облаки;
И дѣвицы милыя сестры твои
Которыя тебѣ шелковыя знамена шьютъ
И на знаменахъ сіяющихъ орловъ вышиваютъ,
А на головѣ золотой вѣнецъ вьютъ,
Для такового храбраго витязя и героя,
Которому равнаго не родила мать!

Симболи у песмотвору (померанцево древо племенито, его ясная зоря) доиста нас уверавају да се у њему слави Давид Неранцић као «цвет наше надежде», и уз њега Симеон Зорић. Можемо, дакле, прихватити тврдњу да су стихови испевани «на случај Неранцићевог крунисања». Тврдња, заправо, потиче од Марковића, који у писму Потемкину о Неранцићу, између осталог, каже: «Похвалне стихове написао је за своје крунисање и дао их јавно штампати».⁶ У самом стихотворенију,

⁶ Исто, 242.

међутим, једино би стих *A на головь золотой вѣнецъ вѣють* могао бити основа томе тврђењу. А Драговићево уверење да су стихови «рђав пријевод неке народне пјесме» не сматарамо утемељеним. У њему се оно учврстило највероватније под утиском почетка песме – познатог стереотипа у српској јуначкој епизи којим певач, ради придавања већег значаја теми о којој пева, у песму уводи више силе. Међутим, Драговићевом уверењу се упорно противе и неки поетички узуси. Тако се, рецимо, употребљени симбол у народној епској песми обавезно дешифрује експлицитним именовањем конкретног предмета (снег у гори је – шатор; два бора и међу њима јела постају два брата и сестра), док у «одломку од пјесме» симболи неранца и зора не прелазе у своје стварносне еквиваленте, тј. не замењују се презименом Неранцић односно Зорић. Друго, превод претпоставља поштовање метричког лика оригинала. Ако није у могућности да тај захтев испуни, преводилац проналази версификацијски модел који је најближи моделу текста који преводи. У нашем случају, очигледно је, песничка творевина не уважава десетерачки стих, нити коју другу чврсту метричку структуру. На крају, и неке појединости у садржини песме указују на њену идејно-тематску особеност по којој се разликује од наше народне јуначке епике. Поменућемо само две. Имамо у виду два глагола чија значења исказују прецизан однос субјеката у песми – колектива и појединца. Наиме, колектив моли бога да му *пошаље* неког од рода ко би га избавио из турске тамнице, а избавитеља поздравља речима: *Добро и срећно* допутовала *наша надо*, чиме је наглашена чињеница да «наша нада» живи изван свога народа. Уместо назначених глагола наш народни певач употребљава *дати* и *доћи* јер му је певање тематски везано за јунаке и догађаје који живе у његовом народу. Закључујемо: српска народна песма могла је бити узор творцу стихова о Давиду Наранцићу, али није била предмет његова превођења.

Можда је мишљење Марка Драговића да су стихови које разматрамо заправо превод наше народне песме подстакло Живка Драговића да их «врати» у изворни језик. Његов превод песме о «цвету наше надежде» објављен је 1902. као део студије о мисији Петра Петровића I у Русију 1785. године.⁷ О песми и разлогу превођења преводилац, између осталог, вели: «Она је на руском језику, попут наших народних пјесамa написана, или може бити преведена, а ја је ради љубопитства доносим ево у српском преводу.»⁸ Не само «ради љубопитства» преносимо његов превод, разуме се, без икаквих измена.

Још зорица не забијељела,
 Ни даница помолила лица,
 Бијела је кликовала вила
 И дозива српској земљи равној:
 Весели се српска земљo равна,
 Која но си ојађена давно,

⁷ Живко Драговић, *Путовање Петра I (светог) у Русију 1785. г. и личности које су играле улогу у томе путовању: абат Долчи, ђенерал Зорић, ђенерал Неранцић, књ. Потемкин и др.*, Цетиње, Књижевни лист, 1902, 19–20.

⁸ Живко Драговић, н. д., 19–20.

У теби је цвијет процвјетао,
У околост свјетлост распустио,
Од *неранце*, дрва племенита;
Дивне су га прси одгојиле
И рујној га зори даровале,
Зора збори звијезди Данице,
О Данице, моја другарице!
Ево цвијет надања нашега,
Што ће клете проћерати Турке,
Проћерати преко мора сиња,
И узети од Турака крило,
Ослободит' што је српско било.
Кад то чуше српски витезови,
Војеведе и храбри јунаци,
Поскочише на ноге јуначке,
У рукама пушке прихватише,
А милосног Бога споменуше,
Из бијела грла запјеваше:
Кад ће нама зора осванути,
Кад ли ће нам сунце огријати,
Кад *неранца* лишће распустити?
Гласом поју, своје руке шире,
Како ће га, мисле, дочекати,
Како ће му стати бесједити,
Како ли ће њега поздравити:
«Добро доша', наша жељо давна,
Сјајно сунце, љепше од Данице;
Давно, јадни, ми сви уздишемо
Уздишући на небо гледамо,
И молимо Бога великога,
Да нам пошље од рода нашега,
Од ког би нас огријало сунце
И спаса' нас од турске тамнице,
Обновио дворе Немањића,
Који су сад у Отмановића,
Подигао цркве и олтаре;
Да ђевојке коло поиграју,
И у колу танко запјевају:
Сунце наше не залази, јарко,
Но обасјај браћу кроз облаке
И ђевојке твоје миле сеје,
Које теби свилен барјак везу,
На барјаку крилате орлове,
За главу ти златан в'јенац вију,

Ка' што треба за таквог јунака,
 Ко ме равног још не роди мајка!»

Превод Живка Драговића је, нема сумње, сачувао идеју оригинала: славље српског рода што се појавио јунак који ће га ослободити турског ропства и обновити му немањихку државу. И најважније особености оригиналних стихова, што ће рећи уметничку ваљаност: симболику, слковитост, адекватну динамику саопштавања, преводаца је, углавном успешно, пренео у српски епски десетерац. Међутим, очигледни су и недостаци његовог рада: у неким појединостима није јасан, није поштеђен огрешења о синтаксу, натруњен је облицима који не иду у књижевни језик.

Нејасност или непотпуна јасност појединих делова Драговићева превода долази, у првом реду, од неодговарајуће интерпункције. Наиме, неки стихови који по логици казивања припадају тзв. управном говору нису означени адекватним интерпункцијским знацима, тј. нису издвојени из песниковог (певачевог) саопштавања. Те секвенце управне речи логично следе после стихова који их изриком најављују: *и дозива српској земљи равној ; зора збори звијезди Даници ; из бијела грла запјеваше ; и у колу танко запјевају*. Зашто се преводаца оглушио о семантичке захтеве глагола *дозивати, зборити, запјевати*, зашто наводницима није обележио текст који је тим глаголима призван, можемо само претпостављати. Свакако, тај поступак је неочекиван. Не знамо ни зашто је у преводу задржао лексему *крило* јер у стиху *и узети од Турака крило* није јасна, као ни због чега глагол *дозивати* у нелогичном синтаксичком спрегу *дозива српској земљи* није заменио глаголом *говорити* или *беседити*. Превод би, разуме се, био бољи да је Драговић избегао употребу језичких средстава са дијалекатским обележјем (у *рукама* пушке прихватише, добро *доша, спаса* нас). Покоји рђав епитет (*крилати* орлови) и изостављање три стиха можемо сматрати да су резултат преводиоачевог сувише слободног схватања песничке слободе.

Ако превод Живка Драговића песме настале у поводу замишљеног, тј. жељеног инаугурисања Давида Нерандића за господара Црне Горе не можемо без резерве прихватити као уметничко остварење, морамо у њему видети занимљив, можда и јединствен случај преношења нашег стихотворенија са краја 18. века у десетерачко рухо народне епике. Он представља практичан пример сусрета два језичка идиома која су у једном тренутку српске књижевности живела напореда као средства уметничког (писаног) односно народног (усменог) стварања.

Чињеница да располажемо копијом манускрипта стихотворенија о којем је реч⁹ омогућује нам да поузданије одговоримо на питања која оно намеће. Текст преносимо без икаквих језичких измена, изворном графичком; означили смо га интерпункцијом према властитом разумевању његове садржине.

⁹ Стихове је пронашао мр Средоје Лалић 1974. године у Руском државном архиву древних аката у Москви, фонд бр. 15, инвентар бр. 906, јединица бр. 217, листови 9–11. приликом истраживања архивалија о сеоби Срба у Русију током 18. века. Копију стихова, са копијама више историјских докумената, он је похранио у Историјском архиву Војводине. На његов предлог аутор ових редова је о стиховима кратко информисао учеснике научне трибине *Сеоба Срба у Руско царство половином 18. века*, одржане 21. јануара 2002. у Новом Саду.

Еще зоря не взошла
Ни Денница лица показала,
Возкрычала фея съ высокой горы
И возываетъ къ сербской равной долины.
Веселись равная сербская земля,
Которая уже изъ давна невесела:
У тебя цвѣтъ процвѣталъ
И около себя садъ освѣтилъ,
Отъ (неранче) поморанцева древа племенита (родніе Неранчича);
Дивна грудь (гола) и неспѣсива,
И его ясной зори подарила (родніе Зоричу).
А зоря его Денницы сказала:
«О Денница, моя содружница,
Вотъ цвѣтъ наша надежда,
Которой прогонить турковы за горы
И паки править за соленое море.
И возьметъ отъ турковъ крыло (то есть славу)
Которое прежде сербскихъ царей было.»
Какъ то услышали сербскіе витязи,
Всѣ воеводы герои и кнезья,
Вскочивъ на ноги храбрые,
Ухватились за ружье длинное,
Закрычали и бога вспомянули,
Возыграли и пѣть начали:
«Когда намъ зоря покажется,
И отъ куды сонце обасяетъ
И неранча листьа разширитъ (Неранчич сылу свою разширивъ),
На кальпакъ перья закнутъ.»
Гласомъ поють и руками пляшутъ,
Веселятся, радуются, ожидаютъ его встретить
С разпущенными шолковыми знаменами
И съ пламенными мечами гребещацы (старое наречие оружия).
И такъ стануть ему говорить,
Всѣ его велеславно опоздравлять:
«Хорошо и благо приѣхала наша надежда.
Сіайно сонце, лучше Денницы,
Есть ужъ давно какъ мы бедные въздыхаемъ.
Воздыхаючи, на небо глядя (взирая),
И молили бога великаго
Чтобъ намъ послалъ отъ рода кого нибудь,
Отъ куда бы (отъ коегобы) насъ огрело солнце
И изъ бавило изъ турецке темнице (робства),
И возобновилъ бы дворець неманича (славнаго сербскаго царя),
Которой теперь у оттомановича;

Чтобъ выжегъ мѣчети и мунари,
 Возобновилъ бы церкви и олтари.»
 Дѣвицы карагодъ играли
 И такъ песни пели
 И во пѣсняхъ такъ говорили:
 «Солнце наше, не скрой свое блистаніе,
 Но осіяй братью свою сквозь облаки
 И дѣвицы милые сестры твои,
 Которые тебе шолковое знамя кроютъ
 И на знамя сіяющихъ орловъ шіютъ
 А на главу золотой венець віютъ
 Для такога храбраго витязя и героя
 Котораго давно такога не родила мать.»

Сравњивањем Драговићеве редакције песме, у којој су стихови из манускрипта пренесени «од ријечи до ријечи», са нашим редакцијом, заснованом на копији аутентичног рукописа, откривамо значајне разлике међу њима. Можемо их сврстати у две групе: једне се односе на појединости садржине песмотвора, друге се тичу његовог језика.

Лако се запажа да у редакцији Марка Драговића не постоје два стиха која садржи наша редакција: *на калѣпаке перья закнутъ* односно *и съ пламенными мечами гребещицы*. У њој нема ни напомена на крају појединих стихова, издвојених заградама, којима су објашњени најважнији симболи и поједине речи. (Уместо неких од тих напомена редактор је својим примедбама испод црте саопштио њихову садржину.) Ни мањи број стихова у редакцијама није истоветан. Тако, на пример, стих: *естъ ужъ давно какъ мы бедные воздыхаемъ* у Драговићевој објави песме гласи: *много времени какъ мы бедные воздыхаемъ*, а место стиха: *отъ куда бы (отъ коегобы) насъ огрело солнце* у њој налазимо: *отъ коего бы насъ огрѣяло солнце*. Последњи стих се такође осетно разликује у нашим редакцијама. У нашем преносу текста он има овај облик и смисао: *катораго давно такога не родила мать*, а у Драговићевом он је у назначеним компонентама друкчији: *которому равнаго не родила мать*.

Наведене и сличне разлике не могу бити, и нису, резултат различитог (ваљаног или лошег) рашчитавања руком писане стиховне творевине – а и такве ће открити свака иоле темељнија упоредба разматраних редакција – него су проузроковане стварном садржином и појмовнолексичком структуром изворног текста. Присуство односно одсуство стихова, као и неистоветне смисаоне и изражајне нијансе у неким стиховним целинама, чињенице су које наводе на помисао да преносиоци песме у штампани облик нису имали исти изворник у рукама. У питању су невелике разлике у пренесеном стихотворенију, али такве да његове редакције можемо одредити оном класичном вуковском одредницом «то исто, само мало друкчије». Ако ту одредницу одбацимо као не сасвим основану, ако дакле не прихватимо постојање варијанти манускрипта песме о Давиду Неранџићу, не можемо заобићи питање: зашто је Марко Драговић изоставио два поменути стиха а неке незнатно изменио? На то питање само претпоставке могу бити одговор. Ако смо убеђени да је оригинални рукопис Драговић објавио са пуном истраживачком одговорношћу, како

рече «од ријечи до ријечи», постојање варијанти морамо признати. Бар до момента увида у аутентични манускрипт који је објављен Драговићевим трудом.

На постојање изворних варијанти упућује и језик обеју редакција. Живко Драговић је, видели смо, устврдио да је песма коју је превео написана на руском језику, док ју је Марко Драговић објавио непреведену «будући ће је сваки и овако разумјети». Њихова убеђења, мада су у извесној мери опречна, углавном одговарају језику Драговићеве редакције. Ако бисмо изузели синтагме и лексеми: *померанцева дрвета племенита, померанца листве свое, огрњало, ухватились*, и још покоју појединост, могли бисмо и сами устврдити да су стихови у славу Давида Неранчића стигли на странице *Гласника* у руху руског језика. Додуше, то рухо је највећим делом скројено од општесловнске лексичке тканине те ни српском читаоцу разумевање песме не представља већу тешкоћу.

Копија нашег стихотворенија којој дајемо штампани вид разликује се од редакције за чије објављивање је заслужан Драговић – и употребом језика. Она је много «српскија». Таквом је чине облици који одговарају норми српског језичког израза. Док у Драговићевој објави стихова готово да нема огрешења о норму (изузетак је употребљени облик генитива множине *турковъ* уз облик *турокъ*), дотле у копији чешће срећемо српске облике датива (књ сербской равной долины, ясной зоры подарила, его Денинициы сказала), а испод пера песника (преписивача) изишао је и српски генитив (из турецке темнице), односно инструментал (съ мечами гребешацы). Исто тако и *воздыхаючи* има лик српског прилога времена садашњег а не руског глаголског прилога (деепричастие) са којим га повезује истоветна семантичка садржина. Облици *кнезя* уместо *князя*, *братью* уместо *братьев*, *кальнаке* уместо *колтаке* такође носе сенку српског језика. Наведени примери довољно убедљиво сведоче у прилог нашег уверења да постоје две варијанте песме «на случај крунисања» Давида Неранчића. Ипак, не можемо бити сасвим сигурни да српске граматичке облике Драговић није прочитао као руске и тиме одступио од оригиналног текста који чува копија.

Предочени језички елементи не дозвољавају да језик разматраних стихова одредимо као руски. Они су, наиме, доказ да је стихотвореније сочинио Србин, и то на «свом руском језику». Искоришћени образац започињања песме, њена симболика и метафорика сведоче да је аутор стихотворенија познавао и српску народну песму и српско барокно песништво, које је носило обележја рускословенског језичког израза. Стих: *и съ пламенными мечами гребешацы* – можда најмаркантнија језичко-стилска ознака целог песмотвора – упечатљивим епитетом *пламенными* и семантичким зрачењем односно обликом именице *гребештак*, снажно подупире ту констатацију, откривајући нам инструменталом *гребешацы*,¹⁰ том дијалекатском особеношћу српских говора северно од Саве и Дунава, да сочинитељ песме потиче из јужних предела тадашње Аустрије. Он је, по свој прилици, имао сазнање о родољубивим стиховима Јована Рајића и Захарије Орфелина. Не сугерише нам то

¹⁰ Одредница *гребештак* уз именицу *мач* указује на тзв. *гребешко гвожђе* од којег је оружје исковано, а које се употребљавало за израду (ковањем и каљењем) гребена – алатке за обраду вуне. У Вуковом *Рјечнику* налазимо примере: Све у љуто у гребешко гвожђе. – Сијевају мачи гребештади.

уверење само Рајићев спев *Бој змаја са орлови* (поменути инструментал и «сијајушчи» орлови у нашем стихотворенију), него му налазимо упориште и у Орфелиновим стиховима *Песн од Москва и од Турчина* (1772). У тој песми, наиме, хиршћани моле бога да им пошаље Петра, «силна цара Московита» како би их ослобдио турског ига, а идеја коју исказује подудар се са основном поруком стихова о Давиду Неранџићу. Шта више, у њима је употребљена рима коју налазимо у Орфелиновој *Песни*:

А од церквах и олтари
Правет џам'је и мунари.¹¹

Уз све речено, бићемо најближи истини ако изразимо уверење да је сочињеније о којем расправљамо и по језичким својствима најближе управо оном делу Рајићева и Орфелинова песништва које у норми руског језика и словенске лексике има своје исходиште.

Утврдити приближно време настанка стихотворенија о Давиду Неранџићу не представља текошћу. Разумљиво је, оно се могло појавити оног тренутка када је песников мотив за писање такве родољубиво-хвалоспевне песме био најснажнији. Тај мотив се наметнуо, уверени смо, у време Неранџићевог пуног ангажовања да посредством кнеза Потемкина предочи руском двору сопствени план ослобођења Српства под егидом Русије и да му, посебно имајући у виду Црну Гору, понуди своје услуге у остваривању тога пројекта. Како је Потемкину тај план упућен у пролеће 1785, велика је вероватноћа да је песма настала исте или претходне године. Она је, већ је речено, управо 1785. доспела у Потемкинове руке.

Док смо се при утврђивању времена настанка песме могли ослонити бар на неколике чињенице, остаје нам да о њеном аутору само нагађамо. Једино поуздано знамо да сачувани манускрипт сочиненија потиче од Софронија Марковића-Југовића. Наиме, и овлашно упоређење рукописа његовог писма Потемкину и стихова који су уз њега нађени води неоспорном закључку да је оба састава писала иста рука. Тај закључак намеће питање: да ли је Марковић као доказни материјал против Неранџића Потемкину ставио на увид *своју песму*, тврдећи да ју је срочио неко из Неранџићева круга, или *свој препис туђе песме*? Разлог да поставимо то питање налазимо не толико у Марковићевој нездравој амбицији да загосподари Црном Гором колико у његовој спремности на обману и у чињеници да је, «попут Неранџића, био „сачинио“ пјесму за свој евентуални долазак на пријесто».¹² На то кључно питање поуздано ће моћи да се одговори ако се кадгод нађе стихотвореније о Марковићу или друго о Неранџићу. У овоме тренутку морамо се задовољити претпоставком да је Софроније Марковић-Југовић само преписивач стихова. Међутим, склони смо да утврдимо да је Марковић аутор напомена у заградама. Наиме, да би Потемкин лако и правилно схватио поруку песме, овај Неранџићев супарник је поједине речи у њој, првенствено оне са пренесеним значењем, максимално саже-

¹¹ Захарија Орфелин, *Песме*, приредио Лазар Чурчић, Нови Сад : Књижевна заједница Новог Сада, 1983, 95.

¹² Живко Драговић, н. д., 21.

то објаснио. Без тих објашњења стихови се доиста не би могли разумети, не би се знало о коме је у њима реч.

Иако су стихови о Давиду Неранцићу, само један «одломак од пјесме», низ од неколико слика у њима може се сматрати завршетком деонице која припада дужој сижејној линији. Та деоница иде од вилиног позивања српске земље на весеље до савијања златног венца витезу «каког одавно није родила мати». Таква, она испуњава своју прву сврху: увеличава замишљено крунисање. Много је важнија ова чињеница: тим стиховима се не може порећи извесна уметничка ваљаност. Видимо је у оправданој примени класичног стереотипа увођења у тему, којим се наглашава пантеистичко схватање судбине човека и народа. Налазимо је у адекватној употреби језичко-стилских средстава – симболичних и метафоричних израза, као и не-свакидашњих епитетских одредница. Не можемо пренебрегнути умешно коришћење дијалога и управне речи који оживљавају наравију и сенче је говорним тоновима. Рељефност појединих слика такође је њихова одлика. Најзад, саопштавање хиперболом најзначајнијих појединости и понесена родољубива мисао не остављају читаоца равнодушним. Ти стихови, уз све речено, сведоче да су у 18. веку и Срби у Русији, поданици новог отачества, умели каткад да своје визије и емоције искажу на поетски начин. Што су за тај чин били мотивисани и практичним утилитарним циљевима, не можемо им замерити. Размотрено стихотвореније, поменимо и то, темом и мотивима употпуњује наше предбранковско родољубиво певање, које се колебало у језику али је чврсто истрајавало у одбрани рода и његових права на слободу.